

**Валентина Молоткіна
(Переяслав-Хмельницький)**

**ВИДАВНИЧА СПРАВА В УКРАЇНІ 20-30-х рр. ХХ ст.:
РАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ**

У статті проаналізовано основні праці радянських дослідників, присвячені проблемі становлення та розвитку видавничої справи в Україні 1920-1930-х рр. Встановлено, що дослідження радянського періоду перебували в полоні ідеологічних впливів і стереотипів комуністичної системи. За умов партійно-радянського контролю були вироблені спеціальні технології щодо роботи з інформацією і зміщення смислових акцентів, відхилення в тлумаченні інформації від її джерельно-документальної основи. Дослідники не повною мірою використовували архівні документи, що завадило створенню цілісного об'єктивного уявлення про стан розвитку видавничої справи 1920-1930-х рр. Орієнтація радянських вчених на ідеологічно упереджені схеми призвела до ігнорування в їхніх роботах діяльності приватних видавництв і перебільшеного утвердження провідної ролі комуністичної партії в розвитку українського друку.

Ключові слова: *видавництво, видавнича справа, ідеологія, історіографія, книга, література, цензура.*

Як відомо, об'єктивною складовою в структурі суспільної самоорганізації та невід'ємним атрибутом повноцінного функціонування будь-якої країни є видавнича справа. Адже саме видавництва мають безпосередній вплив на духовний і культурний розвиток нації та відіграють значну роль у формуванні нового покоління. Зважаючи на особливу роль української книжки як чинника національного самоусвідомлення, питання формування і функціонування українських книжкових видавництв, історії книгорозповсюдження заслуговують на окремі дослідження.

Метою даної статті є комплексний аналіз наукових праць радянського періоду, які прямо чи опосередковано стосуються процесу становлення та розвитку видавничої справи в Україні 1920-1930-х рр.

Загальний аналіз наукових розвідок із досліджуваної проблеми дає можливість у наявному історіографічному просторі, за проблемно-хронологічним принципом умовно виділити декілька груп літератури, які відповідають певним історичним періодам: 1) роботи істориків та публіцистів радянської України 1920-1930-х рр.; 2) наукова спадщина радянських дослідників 1940-1980-х рр.; 3) праці істориків української діаспори. Окрім того, в історіографії становлення та розвитку видавничої справи в Україні вирізняються дві групи досліджень за глибиною постановки завдань і характерним рівнем їх виконання. До першої групи відносяться колективні узагальнюючі праці, автори яких намагалися дати комплексний аналіз видавничої діяльності в УСРР-УРСР у 1920-1930-ті рр. Другу групу досліджень складають роботи, в яких висвітлюються окремі аспекти видавничої справи в зазначений період.

Слід відзначити, що література, яка безпосередньо висвітлює проблеми видавничої справи в радянській Україні 1920-1930-х рр., досі залишається не чисельною, на наш погляд, це пояснюється тим, що за радянських часів книгознавці та історики з цензурних міркувань не виявляли особливого інтересу до проблеми становлення та розвитку видавництв в УСРР-УРСР.

Праці 1920-1930-х рр. характеризуються описовістю, припасовуванням фактичного матеріалу до усталених, загальноновизнаних положень і висновків, політичних стандартів, вони мали пропагандистський і політико-публіцистичний характер. Дослідження радянської доби ставили за мету нав'язати читачам думку про вирішальну й керуючу роль більшовицької партії у розвитку української культури в цілому та видавничої

справи зокрема, звичайно ж, замовчуючи участь партії у політичних репресіях проти її діячів. У цей період особливості формування української радянської книги досліджували Ю. Меженко [27], М. Агуф [1-3], А. Козаченко [17-20]. У їхніх роботах знаходимо чимало статистичного матеріалу, узагальнень і визначень процесу розвитку видавничої галузі в радянській Україні.

Ю. Меженко, який був безпосереднім учасником і творцем книжкового руху, вивчаючи репертуар української книги 1917-1927 рр., у своїй роботі зробив досить повний комплексний аналіз стану видавничої справи в республіці, зокрема, торкнувся проблеми розвитку поліграфічної, паперової промисловості, дав порівняльну характеристику діяльності ДВУ і ГІЗу Росії, об'єктивно оцінив прояв політики українізації в галузі друкованої творчості. Та, після того, як в 1931 р. «за основні осередки класово-ворожих сил» в Україні визнали Український Науково-Дослідний Інститут Книгознавства та його орган «Бібліологічні Вісті», Ю. Меженка звинуватили в тому, що він в усіх своїх книгознавчо-бібліографічних роботах «виявляє ідеологію українських націоналістичних кіл на культурному фронті». «Суворій пролетарській критиці» було піддано і його працю «Українська книга часів Великої Революції», що становила «згусток буржуазно-націоналістичних поглядів Меженка на книгознавчій ділянці» [15, с. 154-155]. Автора звинуватили в тому, що він «одверто сфальсифікував історію української книги, свідомо дав буржуазно-націоналістичне, ефремівське висвітлення розвитку української книги за пролетарської революції [15, с. 161].

Праці А. Козаченка присвячені статистиці українського радянського друку. Зокрема, його робота «Десять років книжкової продукції радянської України: Історико-статистичний нарис» [19] спрямована переважно на дослідження змісту та соціального призначення друкованої продукції України в період «воєнного комунізму», непу. Даючи позитивну оцінку адміністративному втручання держави в сферу діяльності приватних видавництв із метою зниження частки їх конкурентоздатної продукції в загальному обсязі випущеної продукції, дослідник зовсім не торкається таких важливих складових видавничої справи, як поліграфічна база, кадрове забезпечення, книготорговельна мережа.

Історію української книги вивчав і Н. Пакуль [36], який зосередив свою увагу на кількості та якості книжкової продукції Держвидаву в 1920-1922 рр., відзначивши при цьому, що Держвидав не був єдиним видавництвом України. Практичні порадики М. Нечаєва фактично були першими вітчизняними підручниками з видавничої справи, і в багатьох питаннях вони не втратили значення дотепер [33]. До праць безпосередніх учасників відбудови видавничої галузі належать статті Б. Фідельмана [43-47], де знаходимо чимало статистичного матеріалу, узагальнень і визначень процесу розвитку видавничої галузі кінця 1920-х – початку 1930-х рр.

Проблемі розвитку української преси приділяли увагу дослідники В. Ігнатієнко [12-14], М. Агуф [4] та Д. Лисиченко [23]. Д. Лисиченко також аналізував й стан книжкової торгівлі [24]. Цінними для дослідження є й каталоги продукції видавництв, які працювали в 1920-1930-ті рр. [5; 6].

Упродовж 1940-х – початку 1950-х рр. видавнича сфера України у вітчизняній історіографії не досліджувалася. Виходили лише збірники документів, в яких можна віднайти певну інформацію про видавничу справу [38].

Хрущовська «відлига» та розвінчання культу особи Сталіна послужили поштовхом до вивчення історії українського книговидавництва. Проте, й роботи другої половини 1950-1960-х рр. фактично не містять у собі критичного аналізу проблем видавничої сфери, лише констатують «успіхи культурної революції». Видавництва УРСР розглядаються через призму досліджень видавничої галузі СРСР. Серед науковців, які торкалися цієї проблеми, слід відзначити роботи А. Назарова [30-32] та Н. Малихіна [25], котрі, вивчаючи основні етапи розвитку радянського книговидавництва й акцентуючи увагу на російській книговидавничій системі, показували виникнення, характер, умови, принципи та методи діяльності радянських видавництв.

Аналіз видавничої справи в УРСР у 1920-1930-х рр. міститься у фундаментальній праці за редакцією П. Попова «Книга і друкарство на Україні» [16]. Але вона, як і вся історіографічна література радянського часу, страждає значними ідеологічними штампами, які цілком відбивають вади суспільства і часу: партія й радянська держава – головні «натхненники й організатори» розвитку мистецтва, літератури й культури в цілому та видавничої справи зокрема.

Не дивлячись на ідеологічну заангажованість, певний науковий інтерес із огляду на фактологічний матеріал становлять роботи О. Молодчикова [28-29], в яких автор, визначивши особливості розвитку української радянської книговидавничої справи, знайомить із діяльністю провідних видавництв радянської України, з їх книжковою продукцією, приділяючи особливу увагу випуску літератури громадсько-політичного спрямування. У той же час в його працях, по суті, оминається питання впливу українізації на видавничу діяльність, не розкриваються основні тематичні напрямки діяльності видавництв. Звісно, його працям властивий суб'єктивний класовий підхід до розгляду проблем видавничої справи, що цілком відповідало існуючим стереотипам часу їх опублікування. Саме тому в них мова йде виключно про позитивну роль комуністичної партії в організації видавничої діяльності в УРСР.

Серед робіт, які торкалися однієї із сторін видавничої справи, а саме: поліграфічного виробництва та формування системи його кадрового забезпечення, слід відзначити дослідження Р. Машталіра [26]. Проте й воно не позбавлене ідеологічної заангажованості у висвітленні даної проблеми. Зокрема, автор обійшов такі питання, як фінансовий та матеріально-технічний голод в поліграфічній промисловості, пов'язаний із імперською економічною політикою союзного виробництва. У 1964 р. вийшов друком бібліографічний покажчик за редакцією В. Скачкова, в якому фігурують роботи відомих політичних діячів 1920-1930-х рр., присвячені видавничій справі, поліграфії та книжковій торгівлі [7]. Аналізуючи розвиток мистецтва книги в Україні та творчість відомих художників книг, статистичні дані щодо кількості видавництв в УСРР навів О. Овдієнко [35].

Упродовж 1970-1980-х рр. виходили й збірники, присвячені теорії та історії книгодрукування в Україні [10-11]. Цінним для роботи є збірник документів і матеріалів «Книга и книжное дело в УССР», в якому представлені документи, що відтворюють процес становлення і розвитку книжкової справи в Україні в 1917-1941 рр. [21].

Значний внесок у доробок досліджуваного питання було зроблено Т. Скрипник [40-42], яка у своїх статтях охарактеризувала діяльність провідних видавництв УСРР першої половини 1920-х рр., становище поліграфічної бази, зміст книжкової продукції і питання книгорозповсюдження. Суттєвий недолік робіт полягає в їх апологетичному характері, відсутності аналітичного і критичного підходу до дійсності, що було притаманно історичній літературі 1950-х – середини 1980-х рр.

Праці даного періоду цінні тим, що вони написані не на загальносоюзному, а на республіканському матеріалі, тобто спеціально присвячені культурі УРСР, як окремому предмету дослідження, містять фактичні дані про перебіг видавничих справ на місцевому рівні.

Серед робіт 1980-х рр., присвячених проблемі видавничої діяльності, слід відзначити фундаментальну монографію С. Радченка [39], в якій автор на широкій архівній базі з урахуванням чисельних статистичних даних зробив перший узагальнюючий комплексний аналіз видавничої діяльності парткомів КП(б)У в першій половині 1920-х рр.

Джерелознавчому аналізу партійно-радянської преси УСРР першої половини 1920-х рр., була присвячена в 1987 р. кандидатська дисертація В. Коцура [22], де розкривається вплив політичної системи на друковане слово. Реформу державного регулювання видавничої справи 1920-х рр. проаналізувала А. Подгорнова [37]. В її монографічному дослідженні знайшли своє відображення й проблеми взаємовідносин видавництв із державою, їх матеріально-технічне забезпечення тощо.

Дослідження представників української діаспори не носять фундаментального характеру стосовно видавничої діяльності в радянській Україні 1920-1930-х рр. Проте, фактичні дані та викладений у їх працях матеріал дозволяє заповнити певні прогалини ідеологічно упередженої історіографії радянської доби. Зокрема, в роботах А. Животка [9] та С. Николишина [34] наведена періодизація політики більшовиків у галузі видавничої діяльності. А. Животко об'єктивно та всебічно показував у яких умовах і як розвивалася «наша періодика на українських теренах і в діаспорі від зародків її у козацькі часи до другої світової війни». Але, розкриваючи історичний розвиток і становлення преси в Україні, автор зосередився в основному на розгляді преси, що виходила на західноукраїнських землях, й не надав належної уваги розвитку радянської преси в 1920-1939 рр. Також автор окремо акцентував увагу на видавництвах «Друкар», «Світоч», «Сяйво» та ін. У дослідженні Е. Грицака [8] акцент зроблено переважно на русифікаційному аспекті більшовицької кадрової політики відносно українських видавництв, книгарень на початку 1920-х рр., наведені характерні приклади з цього приводу. Безсумнівно, фактичні дані, що містять згадані праці, і сьогодні цікавлять дослідників. Але, в той же час, відсутність можливості для зарубіжних дослідників користуватися радянськими архівними джерелами призвела до того, що в їх працях досліджувана нами проблема висвітлена поверхово.

Отже, незважаючи на досягнуті результати у висвітленні різних аспектів історії видавничої справи в УСРР-УРСР 1920-1930-х рр., типовими рисами радянської науки були: ідеологічна залежність, підцензурність, обмежена динамічність, непрозорість. За умов партійно-радянського контролю були вироблені спеціальні технології щодо роботи з інформацією і зміщення смислових акцентів, відхилення в тлумаченні інформації від її джерельно-документальної основи. Дослідники не повною мірою використовували архівні документи, що завадило створенню цілісного об'єктивного уявлення про стан розвитку видавничої справи 1920-1930-х рр. Орієнтація радянських вчених на ідеологічно упереджені схеми призвела до ігнорування в їхніх роботах діяльності приватних видавництв та перебільшеного утвердження провідної ролі комуністичної партії в розвитку українського друку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Агуф М. До реорганізації видавничої справи на Україні / М. Агуф // Радянський книгар. – 1930. – № 12 (17). – С. 1-4.
2. Агуф М. Потрібна перебудова роботи видавництв на Україні / М. Агуф // Радянський книгар. – 1931. – № 25-27. – С. 1-5.
3. Агуф М. Книгу в маси / М. Агуф, М. Коваль. – Х.: Книжкова палата УРСР, 1965. – 230 с.
4. Агуф М. Печать УССР (1917-1932 гг.) / М. Агуф. – Х.: Укргознацменіздат, 1932. – 178 с.
5. Видавництво «Український робітник». Каталог. – Х., 1924. – 110 с.; Державне видавництво України. Видання ДВУ за перше півріччя 1930. – К.: Вид-во Укр. б. р. – 166 с.
6. Книгоспілка. Каталог українських книжок. – Харків-Київ, Книгоспілка, 1925. – 64 с.
7. Видавнича справа, поліграфія та книжкова торгівля на Україні (1917-1963). Бібліографічний покажчик [відп. ред. В.М. Скачков]. – Х., ред.-вид. відділ Книжкової палати УРСР, 1964. – 149 с.
8. Грицак Е. З історії книжкового руху на Великій Україні (1917-1922) / Е. Грицак // Літературно-Науковий Вісник. – 1923. – Кн. 9. – С. 55-64. – Кн. 10. – С. 149-158.
9. Животко А.П. Історія української преси / А.П. Животко [упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М.С. Тимошик]. – К.: Наша культура і наука, 1999. – 368 с.
10. З історії книги на Україні / [Відповід. ред. С.К. Рудянський]. – К.: Наукова думка, 1978. – 113 с.
11. Теорія та історія радянської книги на Україні: [зб. наук. праць / ред. кол. Б.П. Ковалевський (від. ред.) та ін.]. – К., 1983. – 151 с.
12. Ігнатенко В. Українська преса: 1816-1923 / В. Ігнатенко. – Харків: ДВУ, 1926. – 76 с.
13. Ігнатенко В. Українська преса в 1922 р. / В. Ігнатенко // Бібліологічні вісті. – 1923. – № 1. – С. 3-7.
14. Ігнатенко В. Історія української преси та її вивчення / В. Ігнатенко // Бібліологічні вісті. – 1923. – № 3. – С. 21-34.
15. Керекез Я. Проти ефремовщини в історії української книги: з приводу книжки Ю. Меженка «Українська книга часів Великої Революції» / Я. Керекез // Життя і революція. – 1932. – № 11-12. – С. 154-162.

16. Книга і друкарство на Україні / [За ред. П.М. Попова]. – К.: Наук. думка, 1965. – 315 с.
17. Козаченко А. Книжкова продукція на Україні / А. Козаченко // Червона преса. – 1926. – № 10-11. – С. 8-13.
18. Козаченко А. Книжкова продукція УСРР (1923-1926) / А. Козаченко // Бібліологічні вісті. – 1927. – № 2. – С. 24-45.
19. Козаченко А. Десять років книжкової продукції Радянської України: Історико-статистичний нарис / А. Козаченко – Х.: ДВУ, 1929. – 44 с.
20. Козаченко А. Минуле книги на Україні: історичний нарис / А. Козаченко. – Х.: Державне видавництво України, 1930. – 99 с.
21. Книга и книжное дело в Украинской ССР: Сб. док. и мат. 1917-1941 гг. – К.: «Наукова думка», 1985. – 478 с.
22. Коцур В.П. Преса як джерело вивчення соціальних відносин на Україні в 1921-1925 рр.: дис. ... канд. істор. наук: 07.00.06 / В.П. Коцур. – К., 1987. – 216 с.
23. Лисиченко Д. Українська преса в Катеринославі / Д. Лисиченко // Бібліологічні вісті. – 1923. – № 2. – С. 12-16.
24. Лисиченко Д. Стан книжкової торгівлі / Д. Лисиченко // Бібліологічні вісті. – 1923. – № 4. – С. 39-44.
25. Малыхин Н.Г. Очерки по истории книгоиздательского дела в СССР / Н.Г. Малыхин. – М., 1965. – 448 с.
26. Машталір Р.М. Розвиток поліграфії на Україні / Р.М. Машталір. – Львів: Вища школа. Вид. при ЛДУ, 1974. – 188 с.
27. Меженко Ю. Українська книжка часів Великої революції / Ю. Меженко. – К., 1928. – 32 с.
28. Молодчиков О.В. Книга радянської України / О.В. Молодчиков. – К.: Політвидав, 1974. – 176 с.
29. Молодчиков О.В. Книгоиздательское дело в Украинской РСР (1917-1960 гг.) / О.В. Молодчиков // Книга: исследования и материалы, 1961. – Вып. 5. – С. 57-88.
30. Назаров А.И. Книга в советском обществе. Очерки истории книгоиздательского дела в СССР / А.И. Назаров. – М., 1964. – 261 с.
31. Назаров А.И. Октябрь и книга. Создание советских издательств и формирование массового читателя 1917-1923 / А.И. Назаров. – М., 1968. – 386 с.
32. Назаров А.И. Очерки истории книгоиздательского дела в СССР / А.И. Назаров. – М., 1952. – 343 с.
33. Нечаев М. Книжка та її покупець на селі / М. Нечаев. – К.: Український науковий інститут книгознавства, 1929. – 50 с.
34. Ніколишин С. Культурна політика большевиків і український культурний процес: Публічні рефлексії / С. Ніколишин. – Б.м.: На чужині, 1947. – 119 с.
35. Овдієнко О.П. Книжкове мистецтво на Україні / О.П. Овдієнко – Л., 1974. – 22 с.
36. Пакуль Н. Книга: Исторический очерк / Н. Пакуль. – Х.: Главполитпросвет УССР. – 1923. – 131 с.
37. Подгорнова А.И. Советское книгоиздание в 20-е годы / А.И. Подгорнова. – М.: Наука, 1984. – 109 с.
38. Пропаганда і агітація в рішеннях та документах ВКП(б). – К.: Держполітвидав, 1950. – 568 с.
39. Радченко С. Издательская деятельность партийных комитетов КП(б)У в 1918-1925 гг. / С. Радченко. – К., 1989. – 337 с.
40. Скрипник Т.А. Издательство ЦК КП(б)У «Пролетарий» / Т.А. Скрипник // Книга: исследования и материалы. – Вып. 6. – М., 1962. – С. 52-57.
41. Скрипник Т.О. Книжкові видавництва радянської України у відбудовний період (1921-1925 рр.) / Т.О. Скрипник // Учені записки Харківського бібліотечного інституту. Вип. 4. – Х., 1960. – С. 107-133.
42. Скрипник Т.О. Становлення видавничої системи в Українській РСР / Т.О. Скрипник // Теорія та історія радянської книги на Україні [зб. наук. праць]. – К., 1983. – С. 66-82.
43. Фідельман Б. Видання та розповсюдження книги на Україні за 1 квартал / Б. Фідельман // Радянський книгар. – 1931. – № 14. – С. 9-12.
44. Фідельман Б. До підсумків I-го півріччя 1929/30 року / Б. Фідельман // Радянський книгар. – 1930. – № 10. – С. 2-4.
45. Фідельман Б. Книговидавництва в 3-ому кварталі 1929-30 року / Б. Фідельман // Радянський книгар. – 1930. – № 17-18. – С. 10-13.
46. Фідельман Б. Плани першого півріччя III-го вирішального року українські видавництва не виконали / Б. Фідельман // Радянський книгар. – 1931. – № 21-22. – С. 11-15.
47. Фідельман Б. Українські книжкові видавництва в 1928/29 році / Б. Фідельман // Радянський книгар. – 1930. – № 13-14. – С. 8-11.

REFERENCES

1. Ahuf M. Do reorganizatsii vydavnychoi spravy na Ukraini / M. Ahuf // Radianskyi knyhar. – 1930. – № 12 (17). – S. 1-4.

2. Ahuf M. Potribna perebudova roboty vydavnytstv na Ukraini / M. Ahuf // Radianskyi knyhar. – 1931. – № 25-27. – S. 1-5.
3. Aguf M. Knyghu v masy / M. Aguf, M. Kovalj. – Kh.: Knyzhkova palata USSR, 1965. – 230 s.
4. Aguf M. Pechat USSR (1917-1932 gg.) / M. Aguf. – Kh.: Ukrkosnatsmenizdat, 1932. – 178 s.
5. Vydavnytstvo «Ukrainskyi robitnyk». Kataloh. – Kh., 1924. – 110 s.; Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy. Vydannia DVU za pershe pivrichchia 1930. – K.: Vyd-vo Ukr. b. r. – 166 s.
6. Knyhospilka. Kataloh ukrainskykh knyzhok. – Kharkiv-Kyiv, Knyhospilka, 1925. – 64 s.
7. Vydavnycha sprava, polihrafiia ta knyzhkova torhivlia na Ukraini (1917-1963). Bibliohrafichnyi pokazhchuk [vidp. red. V.M. Skachkov]. – Kh., red.-vyd. viddil Knyzhkovoi palaty URSR, 1964. – 149 s.
8. Hrytsak E. Z istorii knyzhkovoho rukhu na Velykii Ukraini (1917-1922) / E. Hrytsak // Literaturno-Naukovyi Visnyk. – 1923. – Kn. 9. – S. 55-64. – Kn. 10. – S. 149-158.
9. Zhyvotko A.P. Istoriia ukrainskoi presy / A.P. Zhyvotko [uporiad., avt. ist.-biohr. narysu ta prymit. M.S. Tymoshyk]. – K.: Nasha kultura i nauka, 1999. – 368 s.
10. Z istorii knyhy na Ukraini / [Vidpovid. red. S.K. Rudianskyi]. – K.: Naukova dumka, 1978. – 113 s.
11. Teoriia ta istoriia radianskoi knyhy na Ukraini: [zb. nauk. prats / red. kol. B.P. Kovalevskyi (vid. red.) ta in.]. – K., 1983. – 151 s.
12. Ihnatiienko V. Ukrainska presa: 1816-1923 / V. Ihnatenko. – Kharkiv: DVU, 1926. – 76 s.
13. Ihnatenko V. Ukrainska presa v 1922 r. / V. Ihnatenko // Bibliolohichni visti. – 1923. – № 1. – S. 3-7.
14. Ihnatenko V. Istoriia ukrainskoi presy ta yii vyvchennia / V. Ihnatenko // Bibliolohichni visti. – 1923. – № 3. – S. 21-34.
15. Kerekez Ia. Proty yefremovshchyny v istorii ukrainskoi knyhy: z pryvodu knyzhky Iu. Mezhenka «Ukrainska knyha chasiv Velykoi Revoliutsii» / Ia. Kerekez // Zhyttia i revoliutsiia. – 1932. – № 11-12. – S. 154-162.
16. Knyha i drukarstvo na Ukraini / [Za red. P.M. Popova]. – K.: Nauk. dumka, 1965. – 315 s.
17. Kozachenko A. Knyzhkova produktsiia na Ukraini / A. Kozachenko // Chervona presa. – 1926. – № 10-11. – S. 8-13.
18. Kozachenko A. Knyzhkova produktsiia USRR (1923-1926) / A. Kozachenko // Bibliolohichni visti. – 1927. – № 2. – S. 24-45.
19. Kozachenko A. Desiat rokiv knyzhkovoi produktsii Radianskoi Ukrainy: Istoryko-statystychnyi narys / A. Kozachenko – Kh.: DVU, 1929. – 44 s.
20. Kozachenko A. Mynule knyhy na Ukraini: istorychnyi narys / A. Kozachenko. – Kh.: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy, 1930. – 99 s.
21. Kniga i knizhnoe delo v Ukrainy SSR: Sb. dok. i mat. 1917-1941 gg. – K.: «Naukova dumka», 1985. – 478 s.
22. Kotsur V.P. Presa yak dzherelo vyvchennia sotsialnykh vidnosyn na Ukraini v 1921-1925 rr.: dys. ... kand. istor. nauk: 07.00.06 / V.P. Kotsur. – K., 1987. – 216 s.
23. Lysychenko D. Ukrainska presa v Katerynoslavi / D. Lysychenko // Bibliolohichni visti. – 1923. – № 2. – S. 12-16.
24. Lysychenko D. Stan knyzhkovoi torhivli / D. Lysychenko // Bibliolohichni visti. – 1923. – № 4. – S. 39-44.
25. Malykhin N.G. Ocherki po istorii knigoizdatel'skogo dela v SSSR. / N.G. Malykhin. – M., 1965. – 448 s.
26. Mashtalir R.M. Rozvytok polihrafiy na Ukraini / R.M. Mashtalir. – Lviv: Vyscha shkola. Vyd. pry LDU, 1974. – 188 s.
27. Mezhenko Iu. Ukrainska knyzhka chasiv Velykoi revoliutsii / Iu. Mezhenko. – K., 1928. – 32 s.
28. Molodchikov O.V. Knyha radianskoi Ukrainy / O.V. Molodchikov. – K.: Polityvydav, 1974. – 176 s.
29. Molodchikov O.V. Knigoizdatelskoe delo v Ukrainy RSR (1917-1960 gg.) / O.V. Molodchikov // Kniga: issledovaniya i materialy, 1961. – Vyp. 5. – S. 57-88.
30. Nazarov A.I. Kniga v sovetskom obshchestve. Ocherki istorii knigoizdatelskogo dela v SSSR. / A.I. Nazarov. – M., 1964. – 261 s.
31. Nazarov A.I. Oktyabr i kniga. Sozdanie sovetskikh izdatelstv i formirovanie massovogo chitatelya 1917-1923 / A.I. Nazarov. – M., 1968. – 386 s.
32. Nazarov A.I. Ocherki istorii knigoizdatel'skogo dela v SSSR / A.I. Nazarov. – M., 1952. – 343 s.
33. Nechaiev M. Knyzhka ta yii pokupets na seli / M. Nechaiev. – K.: Ukrainskyi naukovyi instytut knyhoznavstva, 1929. – 50 s.
34. Nikolysyn S. Kulturna polityka bolshevykiv i ukrainskyi kulturnyi protses: Publichni refleksii / S. Nikolysyn. – B.m.: Na chuzhyni, 1947. – 119 s.
35. Ovdiienko O.P. Knyzhkove mystetstvo na Ukraini / O.P. Ovdiienko – L., 1974. – 22 s.
36. Pakul N. Kniga: Istoricheskiy ocherk / N. Pakul. – Kh.: Glavpolitprosvet USSR. – 1923. – 131 s.
37. Podgornova A.I. Sovetskoe knigoizdanie v 20-e gody / A.I. Podgornova. – M.: Nauka, 1984. – 109 s.
38. Propahanda i ahitatsiia v rishenniakh ta dokumentakh VKP(b). – K.: Derzhpolitvydav, 1950. – 568 s.

39. Radchenko S. Izdatelskaya deyatel'nost' partiynykh komitetov KP(b)U v 1918-1925 gg. / S. Radchenko. – K., 1989. – 337 c.
40. Skripnik T.A. Izdatelstvo TsK KP(b)U «Proletariy» / T.A. Skripnik // Kniga: issledovaniya i materialy. – Vyp. 6. – M., 1962. – S. 52-57.
41. Skrypnyk T.O. Knyzhkovi vydavnytstva radianskoi Ukrainy u vidbudovnyi period (1921-1925 rr.) / T.O. Skrypnyk // Ucheni zapysky Kharkivskoho bibliotechnoho instytutu. Vyp. 4. – Kh., 1960. – S. 107-133.
42. Skrypnyk T.O. Stanovlennia vydavnychoi systemy v Ukrainskii RSR / T.O. Skrypnyk // Teoriia ta istoriia radianskoi knyhy na Ukraini [zb. nauk. prats]. – K., 1983. – S. 66-82.
43. Fidelman B. Vydannia ta rozpovsiudzhennia knyhy na Ukraini za 1 kvartal / B. Fidelman // Radianskyi knyhar. – 1931. – № 14. – S. 9-12.
44. Fidelman B. Do pidsumkiv I-ho pivrichchia 1929/30 roku / B. Fidelman // Radianskyi knyhar. – 1930. – № 10. – S. 2-4.
45. Fidelman B. Knyhovydavnytstva v 3-omu kvartali 1929-30 roku / B. Fidelman // Radianskyi knyhar. – 1930. – № 17-18. – S. 10-13.
46. Fidelman B. Plany pershoho pivrichchia III-ho vyrishalnoho roku ukrainski vydavnytstva ne vykonaly / B. Fidelman // Radianskyi knyhar. – 1931. – № 21-22. – S. 11-15.
47. Fidelman B. Ukrainski knyzhkovi vydavnytstva v 1928/29 rotsi / B. Fidelman // Radianskyi knyhar. – 1930. – № 13-14. – S. 8-11.

Молоткина В. Издательское дело в Украине 20-30-х гг. XX в.: советская историография.

В статье проанализированы основные труды советских ученых, посвященные проблеме становления и развития издательского дела в Украине 1920-1930-х гг. Установлено, что исследования советского периода находились в плену идеологических влияний и стереотипов коммунистической системы. В условиях партийно-советского контроля были выработаны специальные технологии относительно работы с информацией и смещения смысловых акцентов, отклонения в толковании информации от ее источникно-документальной основы. Исследователи не вполне использовали архивные документы, что помешало созданию целостного объективного представления о состоянии развития издательского дела 1920-1930-х гг. Ориентация советских ученых на идеологически предубежденные схемы привела к игнорированию в их работах деятельности частных издательств и преувеличенному утверждению ведущей роли коммунистической партии в развитии украинской печати.

Ключевые слова: *издательство, издательское дело, историография, идеология, книга, литература, цензура.*

Molotkina V. Publishing business in the Ukraine in the 20th-30th of XX century: soviet historiography.

This article deals with the analysis of soviet investigators' researches dedicated to the problem of formation and development of publishing business in Ukraine in 1920s-1930s. It is proved that communist system had an impact on the investigation of soviet period. Due to party-soviet control there were made special technologies of control over content of printed production. Researches did not use enough archive materials and it was an obstacle for the creation of objective description of publishing business in 1920s-0193s. Soviet scientists ignored the activity of private publishing houses and exaggerated the leading role of communist party in the development of Ukrainian publishing business.

Keywords: *publishing house, publishing business, ideology, historiography, book, literature, censorship.*

Одержано 25.03.2016.